

Hľadanie ako šanca

Ilustračná tvorba pre deti a mládež 2004

MARIAN VESELÝ

Každoročne sa zvykneme vždy znova pýtať na všeobecne známe veci: aké miesto zaujíma ilustrácia v detskej knihe, či knižka bez ilustrácií by nepôsobila svojim autentickým literárnym výrazom presvedčivejšie, či by čitateľ neprijímal posolstvo literárneho diela spontánnejšie, ak by nebol ovplyvnený výtvarnou stránkou knihy. Keďže takéto otázky sú čisto akademické, odpovede dávno ujasnené, môžeme tieto otázky aktualizovať priamo v súčasnej ilustračnej tvorbe. Z roka na rok vidíme, že vývin knižnej tvorby neprebíha od jednej krásnej knižky k ďalšej, ešte krajšej. Tok edičného života prináša skôr akýsi kostrbatý vývin striedavých výkonov. Veď to azda inak ani nejde. Iba ak by sme predpokladali, že predvlani sa čosi dosiahlo, vlani prekonalo čímsi lepším a tento rok si minimálne udržíme dosiahnuté niveau. Z výsledkov 2004 je zrejmé, že ilustrátorské skvosty tohto kvalitatívneho radu sú obklopené hufom skôr obligátnych výtvarných prejavov. Roztriediť výsledky, vyzdvihnúť špičky a povzbudiť štandard, do toho by malo vyústiť naše sledovanie vlnajšej ilustračnej tvorby v knižkách pre deti. Chceme to urobiť bez zbytočného tymianu na jednej strane, ako aj bez subjektívneho pranierovania na strane druhej. Z našej analýzy nevyplývajú dve veľké kolekcie – jedna plná len samých dobrých výtvarných výkonov, druhá kopa nedokonalosti. Takto čierno-bielo vec nestojí a bolo by trúfale chcieť si osobovať právo arbitra.

Pokúsme sa však komentovať plody vlnajšieho ilustrátorského diania tak, ako prichádzali na svet, pred oči kníhkupcov, kupujúcich a zvedavcov. Hodno si pritom vždy znova a znova pripomenúť východiskovú pravdu klasika: nie vždy vo veľkom tele býva srdce veľké, smelé. Naozaj, neraz vidíme farbami hýriaci bachant bez invencie a naopak, miniatúru plnú výtvarnej básnivosti. Nehovoriac, pravda, o prípadoch, keď funkčné hľadisko – kontext s literatúrou, adresnosť podľa vekovej kategórie, polygrafické možnosti a obmedzenia – ovplyvní voľbu konkrétneho ilustračného prístupu. V tejto súvislosti nezaškodí si pripomenúť názor Antonína Matějčka, suverénneho znalca ilustrácie ako špecifickej výtvarnej disciplíny: „*Pojem ilustrácie patrí k tým pojmom vedy o umení, ktoré pre prílišnú zložitost' javu nevystihujú dokonale ani obsah, ani rozsah pojmu. V širšom význame slova je ilustráciou každý výtvarný prejav, ktorý sprevádza literárnu myšlienku a posilňuje názor a predstavu čitateľa prostriedkami, ktorými písané slovo nedisponuje. V užšom zmysle slova je ilustrácia umeleckým prejavom síce inšpirovaným literárnym dielom, avšak vo vzťahu k nemu prejavom umelecky svojbytným a rovnocenným.*“

Podobné konštatovanie mohlo byť niekedy problémom vo všeobecnosti, vo vzťahu k detskej knižke sú postoje dávno vyhranené a jednoznačné. Veď koľkokrát práve výtvarný prejav v knihe bol inšpiračným podnetom pre jej vznik. Pri-

padne knižné dielo vzniklo vďaka spoločnej invencii spisovateľa a výtvarníka. V prípade nepochopenia princípov tohto vzťahu dochádzalo – najmä v minulosti – k nedorozumeniam, keď sa neraz vysoko oceňovali také „prednosti“ ilustrátora, ako je snaha odolať literatúre v prospech jej ilustratívnosti. Nepochybne je aj zásluhou BIB-u a jeho sprievodných aktivít, že naša ilustrátorská prax sa postupne vyhranila ako špecializácia knižného umenia vysokých výtvarných kvalít s výsledkami, ktoré rovnako obstoja v paspartách aj v knihe. Prítomná analýza ilustračnej úrovne detskej knihy v roku 2004 toto konštatovanie azda potvrdí.

Ozdobnícka úprava stránok v knižke *Svetlá hus* (ilustrácie **Peter Cpin**) je produktom určitého nedorozumenia. Každý list, textový i obrazový, je orámovaný bordúrou, ktorá má evokovať dojem starobylej listiny. Nič proti to-

mu, keby takýto dojem mal opodstatnenie v historizujúcej literárnej látke. Žiaľ, kontext tohto druhu chýba. Preto lepšie korešpondujú vzťahy textu a ilustrácií v prípade celostranových žánrových výjavov uplatňujúcich bohatú, priam portrétnu reálnu typológiu hrdinov príbehu. Takou je brožúra propagujúca Európsku úniu *Cestujeme po Európe* (ilustrácie **Viktor Csiba**), kde sa o Slovensku dozvedáme, že ide o rozvíjajúcu sa krajinu s poľnohospodárstvom na juhu a prichádzajúcim zahraničným kapitálom, s lesmi, horami, jaskyňami, zrúcaninami hradov. No v informácii o Česku sa oceňuje tradičný priemysel strojársky, potravinársky, chemický, železiarsky, oceliarsky, oblasť služieb, turistika... Nuž, ďakujeme pekne za takúto propagáciu Slovenska ako člena EÚ – aj keď vystrojenú množstvom maľovaných obrázkov na kriedovom papieri.

MARTIN KELLENBERGER / Július Balco: Vrabčí kráľ

Ukážkou súčasnej pôvodnej tvorby, ktorá chce byť aj nová, aj sa pridržať osvedčených princípov, kombinujúc personifikáciu miniatúrnych bytostí vegetujúcich okolo kvetov s reáliami postáv a vecí, je dielko *Kvietkovníčkovia* (ilustrácie **Aneta Mišovie**).

„Netušíte, kde sa končí skutočnosť a kde sa začína rozprávka,“ konštatuje autorka knihy *Rozprávky z Horského parku* (ilustrácie **Katarína Slaninková**). Má pravdu. Jedno s druhým sa prelína. Reálny strom vystupuje chvíľu ako kulisa deja a už o chvíľu oživa, reagujúc na konanie chlapcov, komunikuje so zvieratkami a ony medzi sebou. Takže príbehy sú rozprávkou len čiastočne, dominuje v nich život lesa, len mierne zahalený rúškom fantázie. Ilustrácie **Danice Pauličkovej** v knižke *Riekanky, hádanky, vyčítanky* znásobujú čitateľský efekt o výraz nehy, veselosti a poetickosti. Škoda, že toto príťažlivé dielko, výtvarnou úrovňou z kategórie krásnych kníh, obsahujúce materiál trvácneho, nie jednorazového zamerania, nedostalo pevnejšiu knižnú väzbu. Ilustrácie rozprávok *Zlatý klobúk* (výtvarníčka **Petra Hilbertová**) narábajú filmárskym detailom hrdinov, ktorý evokuje výtvarný prejav detí, ich zmysel pre skratku, náznak, farebnú plochu. Odveký spor o to, či je správne imitovať insitnosť alebo navitú detskej výtvarnosti, či je to dokonca prednosť, obyčajne vždy znova vyústi do nového ilustračného počinu. Ťažiskom výtvarnej výpravy knihy gréckych báji *Uranos* (ilustrácie **Jaroslav Niňaj**) sú dekoratívne štylizované imaginatívne podobizne hrdinov príbehu v meandrovom ráme. Tento zobrazovací princíp má v rozprávkovom kontexte navodiť nádhych starobylostí. Knižka *Vrabčí kráľ* (ilustrácie **Martin Kellenberger**) prináša už dobre známy prejav výtvarníka, ktorý svoju príznačnú dekoratívne štyli-

zovanú poetiku aplikuje s dôslednou vytrvalosťou v každom žánri a knižnom druhu. Zjasňovanie koloritu v prospech čitateľnosti obrázkov ešte znásobil v knižke Štefana Moravčíka *Vyhoďte si z kopytka!* Autor textu, spisovateľ a výmyselník, vyprovokoval výtvarníka k nápaditosti v súlade s textom. Slovné hračky vo veršikoch mu dali na to výbornú zámienku. Pohral sa s textami aj grafický úpravca, no až tak, že niektoré stránky poriadne zneprehľadnil. Ilustrátor **Tomáš Čeppek** v knihe *Námorník Kapko Dierka* kombinuje viaceré techniky od kresbovej štylizácie až po fotograficky vecný popis, aby reagoval na nuansy textu.

Edičný projekt vydávania klasického fondu v novej edičnej koncepcii a v novej výtvarnej podobe pokračoval knižným vydaním *Osmijankových rozprávok* Kristy Bendovej. **Peter Cpin** ho oživil vtipnými kresbami na pomedzí grotesky a karikatúry.

Kniha *Spišské povesti* (ilustrácie **Miloš Kopták**) obsahuje historiografické úvodné state i legendy, povesti, ako aj príbehy vzťahujúce sa k jednotlivým lokalitám Spiša. Podobný kľúč výtvarného spracovania knihy si zvolil aj ilustrátor. V knihe *Povesti o slovenských hradoch* (ilustrácie **Dana Moravčíková**) je výraznejší rozdiel medzi faktografickou a rozprávkovou-fantazijnou polohou ilustrácií. Knižka *Krásna hra* (ilustrácie **Andrej Augustín**) je príkladom, aké je prospešné pre celkový výzor knihy, ak jej výtvarné riešenie (ilustrácia i grafická úprava) vychádza z harmonického vzťahu výtvarnej koncepcie oboch zložiek. Vtipné rýmovačky získali ilustráciami ešte o stupeň silnejší výraz príťažlivej veselosti, dizajn zasa zvýraznil synchronizovaný výraz knižného diela ako celku.

Najnovšie vydanie *Ezopových bájak* (ilustrátor **Ivan Popovič**) kombinuje

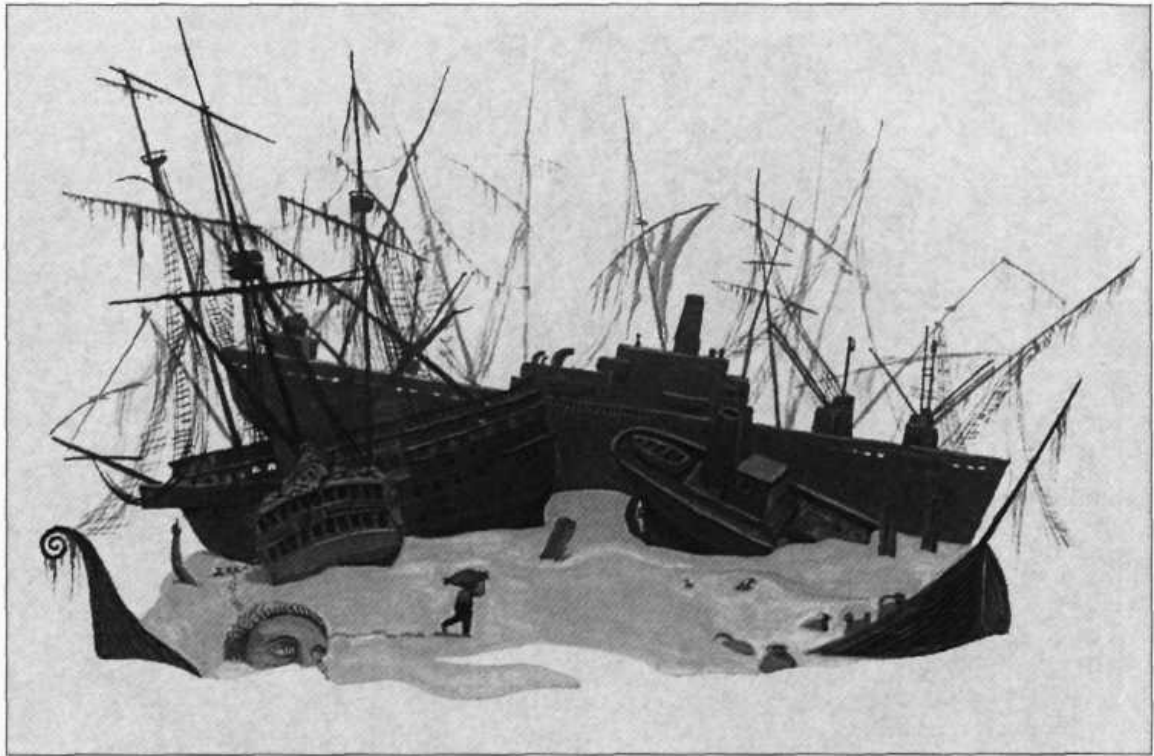

DANA MORAVČÍKOVÁ / Štefan Moravčík: Povesti o slovenských hradoch

dokumentárne obrázky zvierat s pôvabnými kresbičkami ilustrátora v jeho príznačnom, zámerne insitnom prejave, ktorý sa obmedzuje na nevyhnutné „identifikačné“ fáhy perom na rozhraní detskej kresby a karikatúry.

Knižka *Veselý telefón* už na prvý pohľad prezrádza, že bola ilustrovaná s neobyčajným zaujatím (**Alena Wagnerová**). Ilustrátorka rozohrala celú škálu nápadov, ktorými znásobila humoreskný efekt dielka. Aj ďalšia knižka patrí do skupiny, ktorú by sme mohli nazvať: malé deti – malé knižky. Je to knižočka *Rôzničky* (ilustrácie **Daša Bacmaňáková-Dicová**), ktorá by si zaslúžila väčší formát. Autori do nej vtlesnili toľko

materiálu, že ho bolo treba neraz zalomiť takmer na všetky svetové strany. Treba však objektívne priznať, že nie vždy je to núdza o priestor, ale niekedy aj funkčný zámer. Hravé ilustrácie knižky *Lotosová rozprávka a iné rozprávky* (ilustrácie **Daniela Ondreičková**) raz na spôsob mozaiky obrázkov, inokedy akoby fáza animovaného filmu, ale aj v klasickom zmysle sprevádzajúce text vedú k presvedčeniu, že autorke ilustrácii išlo prednostne o ich dekoratívne poslanie v knihe. Trojkniha *Bratislavské povesti* (ilustrácie **Jozef Cesnak**) spája staršie separátne vydania (*Dunajská kráľovná*, *Prešporský zvon*, *Dunajské povesti*) do jedného zväzku.

TOMÁŠ ČEPEK / Ján Navrátil: Námorník Kapko Dierka

Na rozdiel od starších vydaní teraz sa šetrilo na farebnosti a zrejme na základe zámeru vydať dielo jednofarebne bol zvolený aj ilustrátor známy svojimi čiernobielymi kresbami. Z tohto hľadiska to bol výber vhodný. Pamätníci si však sotva odpustia spomienku na staršie vydania povestí Márie Ďuričkovej, ktoré hýrili pestrou škálou farieb.

Tretí zväzok *Slovenských ľudových rozprávok* (ilustrácie **Marek Ormandík**) zahrnuje zápisy z oblasti východného Slovenska. Ilustrácie – perovkové kresby – obsahujú viac druhov: tzv. pohybové štúdie, expresívnejšie žánrové výjavy groteskného výrazu, resp. zarážkové miniatúry. Kniha *Čuvi v pralese* (ilustrácie **Miroslav Regitko**) hýri farbami, zvnútra i zvonku. Výtvarník využil každú plôšku, zaplnil ešte aj predsádky množstvom postavičiek. Dekoratívna štylizácia redukuje podružné detaily a zvýrazňuje charakteristické črty postavičiek, najmä výraz figliarstva, všeobec-

nej veselosti. V knižke *Pes, ktorý bežal za hviezdou, a červený bicykel* (ilustrácie **Martin Snopek**) výtvarník zahalil svoje čiernobiele ilustrácie do elegického prítmnia. Žánrové obrázky literárny obsah obohacujú o náležitú atmosféru. Ilustrácie *Kysuckých rozprávok* (ilustrácie **Stanislav Lajda**) evokujú lyrickú náladu, jednotlivé postavy sú mierne kari-kované.

Ďalšou „farebnou“ rozprávkovou knižkou Ľubomíra Feldeka je tentoraz *Modrozelená kniha rozprávok* (ilustrácie **Albín Brunovský**). Zostavená je z dvoch predošlých – Modrej a Zelenej. Pripomína nám kongeniálnu spoluprácu spisovateľa a výtvarníka. Žiaľ, iba pripomína, lebo dvojknižka nedosahuje výtvarnú úroveň pôvodných opusov a vyvoláva zamyslenie nad zmyslom takéhoto edičného zámeru.

V knižke *Pod belasou oblohou* (ilustrácie **Barbora Oravová**) sa na rozhraní lyrizujúceho až sentimentálneho vý-

razu stretli veci, postavičky a artefakty plné nežného citu, ba až jemnocitu. Nové výtvarné spracovanie knižky *Do Tramtárie* (ilustrátor **Svetozár Mydlo**) sa stalo nekonvenčným pendantom textu, lebo aj veršičky sú nekonvenčné. Trochu inak dopadla knižka *Ohromná vec* (ilustrácie **Svetozár Mydlo**), ktorá kvalitnou obálkou sľubuje viac, ako v nej potom nájdeme. Pritom príbeh ponúkal viaceré perovkové možnosti. *Futbal s papučou* je jedno z koncertných čísiel Daniela Heviera, ktorému ako sólistovi sekunduje výtvarník **Martin Kellenberger**. Auditóriom sú prváčikovia a repertoárom veci, vecičky, problémy a problémiky, jednoduché, ale v životnej fáze začínajúceho školáka a čitateľa nezanedbateľné. Sú aj živnou pôdou ilustrátora, ktorý obohatil knižné dielko nevyhnutnými rekvizitami umocňujúcimi invenciu spisovateľa.

Vzorka ilustračných prejavov za rok 2004 pomerne hodnoverným spôsobom vystihuje situáciu v knižnej ilustrácii pre deti. Zastúpení sú takmer všetci autori, všetky výtvarné žánre a názorové koncepcie. Ujasnili sme si už v úvode, že pod dobrou ilustráciou rozumieme výtvarný prejav, ktorý korešponduje s literárnym dielom a jeho adresátom. Preto sme sledovali, či nedošlo k ústu-

pu od týchto kritérií. Oceňovali sme štandardný výkon a osobitne sme privítali každý pokus o nadpriemer, nekonvenčnosť a originálny prínos. Zaujímavým zistením je skutočnosť, že popri niekoľkých osvedčených ilustrátoroch sa uplatnili novšie mená, ba zdá sa akoby už boli dokonca v početnej prevahe. Na niektoré z nich by mali upriamiť pozornosť vydavatelia. Popri obligátnych ilustráciách sme zaznamenali pokusy o voľnejšie kompozície, ktoré síce ozdobili knihu, no neraz pôsobia priveľmi odťažito.

Nadalej sa uplatňovala značná šírka rozpätia výtvarných prístupov – od vecnej popisnosti po dekoratívnu štylizáciu. Niektoré problémy sa ukázali viac v edičnej praxi ako v samotnej ilustračnej tvorbe. Sporné sú najmä návraty k starším vydaniám, pričom nešlo o typické reedície, ale akési úsporne úpravy. Naproti tomu treba pozitívne hodnotiť spracovania klasickej látky novším spôsobom. Vzťahuje sa to aj na hľadanie originálnejších výtvarných koncepcií. Treba skutočne hovoriť o hľadaní, a to v priestore výtvarnom i literárnom, lebo výsledok nemá vždy umeleckú hodnotu. Toto hľadanie je však našou jedinou záchranou pred stagnáciou, je to šanca na úspech.

Výstavná udalosť

*Samostatná výstava držiteľky GRAND PRIX BIB 2003 z Japonska Iku Dekune je prezentáciou originálov ilustrácií ocenených na BIB-e, ale aj ostatnej autorkinej tvorby. Narodila sa v Tokiu v roku 1969, v roku 1992 promovala na Musashiho Art University so špecializáciou na grafiku. Jej lepty Grimmových rozprávok vybrali v roku 1998 na knižný veľtrh v Bologni. V roku 1999 ich vystavovali v Kasseli a v Múzeu bratov Grimmovcov v Steinau v Nemecku. V roku 2003 získala za knihu *The Sea Hare* cenu Grand Prix BIB. Na slovenskej výstave prezentuje 35 diel (malba na dreve). Jej ilustrácia nereprezentuje typické znaky japonskej kultúry, svojím výtvarným chápaním nesie skôr znaky európskej ilustrácie, pričom nezaprie skutočnosť, že bola i študentkou profesora Dušana Kállaya. V roku 2002 sa presťahovala z Tokia do Prahy, kde žije a tvorí.*

(dv)